

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE VERBO DEI|| scripto & non scripto,|| QVATVOR LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, 1599

VD16 B 1607

XVI. Soluuntur obiectiones hæreticorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53828](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53828)

tur ostendere, non esse vlllo modo Latinam linguam sanctiorem, & magis venerandam, quàm cetera sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam grauiorem, si verba spectemus, sed dicimus hoc ipso esse grauiorem, & magis reuerendam, quod non est vulgaris.

His omnibus accedant duorum grauissimorum Patrum testimonia, Basilij Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non iudicabāt expedire, vt omnes homines sine delectu Scripturas tractarent, etiam si id nō posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca, & Latina lingua quibusdam populis adhuc essent vulgares. Refert Theodoret. lib. 4. hist. cap. 17. cùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audiuisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata diuina decoquere.* Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, ceterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Calvinistas, atque Anabaptistas videret? HIERONYMVS in epist. ad Paulinum de studio Scripturarum: *Quod medicorum est, inquit, promittunt medici, tractant fabrilis fabri, sola Scripturarum ars est quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctique, poemata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsument, lacerant, docent, antequam discant.*

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, nō solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adiungunt indocilitatem, & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare, & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec vlllo modo doceri se patiuntur. Vide Ioan. Cochlæum in libro de vita & actis Lutheri, anni MDXXII.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

ED videamus quid illi contra obiiciant. PRIMO loco proferunt verba S. Pauli ex priore ad Corinth. cap. 14. vbi Apostolus docet, publicas Ecclesiæ lectiones & preces, debere fieri lingua vul-

gari. Sic enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quomodo parabit se ad bellum? Ita & Vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.* Et infra: *Si orem lingua, spiritus meus non orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente.* Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: *Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicit nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non edificatur.*

RESPONDEO, certum esse in magna parte huius capituli non agi de lectione Scripturarum, nec officiis diuinis, sed de exhortatione spirituali, siue collatione. Vt enim olim Monachi inter se conueniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, vnde existunt collationes Patrum apud Cassianum, in etiam in prima Ecclesia, vt indicat B. IUSTINVS in fine Apolog. 2. conueniebant Christiani diebus Dominicis, & primam legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus diuinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, vt duo aut tres tantum in singulis collationibus loquerentur, & ceteri audirent, ac diiudicarent: & si fortè dum vnus diceret, alteri inspiratum fuisset aliquid melius, vt primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui vt ostentaret donum linguarum, peregrina lingua utebantur, Apostolus eos corrigit: nam exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse veram expositionem maioris partis huius capituli intelligi potest, tum ex eo, quod hunc locum ita interpretati sunt veteres. CYPRIANVS in epist. ad Pompeium, & in epist. ad Quirinum de hæreticis rebaptizandis, cuius expositionem laudat B. AVGVSTINVS lib. 2. de Bapt. contra Denatistas, cap. 8. item BASILIVS in quæst. breuiter explicatis, quæst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus & OECUMENIVS in hunc locum: tum etiam ex verbis Apostoli. Nam illud: *Propheta duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Et illud: *Si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Et illud: *Mulieres in Ecclesia taceant.* Et similia multa non

nisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum, & diuina officia non debent à Prophetis diiudicari: nec tunc inspirantur, cum leguntur, sed iam olim inspirata recitantur: nec vnquam mulieres in Ecclesia diuina mysteria celebrauerunt. De exhortatione igitur intelliguntur illa verba nobis obiecta: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëre loquentes.*

At manet adhuc difficultas de illis verbis: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.* In his enim verbis non de exhortatione, sed de precibus, & Psalmis agi videtur. Vbi obiter notandum est, AMBROSIVM & HAYMONEM legisse hunc locum cum duplici interrogatione: *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, vt nostra vulgata lectio habet, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* quam etiam Calvinus, Beza, & alij aduersarij nostri probant, vt veriolem.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent, etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilii, Theodoretus & Sedulius, paulò antè nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nam *προσεύχομαι* & *ψαλῶ* & *εὐχαριστῶ*, quibus vocibus Apostolus vtitur, non significant concionari, sed precari, & canere, & gratias agere. quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alij ergo dicunt, Apostolum quidem loqui de diuinis officiis, sed non requirere, vt totus populus intelligat, sed solum vt intelligat aliquis, qui vice populi respondeat. hoc enim significari illis verbis, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locum Haymo, Primasius, Petrus Lombardus, D. Thomas, & alij quidam ex Latinis. Sed non videtur omnino solida solutio: nam illa verba Apostoli ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιώτης, non significant secundum vsum Græcæ linguæ, qui gerit vices idiotæ, sed qui

adimplet locum idiotæ, id est, qui sedet in locis idiotarum, qui occupat locum idiotarum, qui est ex idiotis & idiota, ut exponunt Chrysostomus & Theophylactus hoc loco: nam non solum prophani auctores, sed etiam sacri non utuntur nomine illo τὸ πῶς pro vice, sed adverbio ἀντὶ, ut patet lib. Machab. cap. 9. *Surrexit loco Iuda*, & cap. 11. *Ut regnaret loco patris sui*; & cap. 13. *Loco Ionathæ fratris sui*; & cap. 14. *Sumermus Sacerdos loco eius*. semper enim est ἀντὶ.

Alia est aliorum sententia, Apostolum cum dicit, qui adimplet locum idiotæ, intelligere eum, qui est idiota: tamen idiotam vocare non eum, qui est reuera idiota, sed qui officio est idiota, id est, qui respondet pro idiotis: sicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etsi patritius sit, tamen sequitur factionem populi. ita hæc opinio erit eadem cum superiori, sed paulò aliter explicata. Ita hunc nodum expedit voluit Sixtus lib. 6. Bibliothecæ sanctæ annot. 263. etiam monet, verba Chrysostomi hom. 35. in priorem ad Corinthios non esse fideliter reddita. Verba enim Chrysostomi ἰδιώτῳ δὲ λαϊκὸν λέγει, vertit autem interpres, *idiotam autem promiscuam plebem vocat*, cum vertere debuerit, *idiotam autem vocat laicum*, id est, hominem pro laicis in Ecclesia constitutum.

Sed neque hæc explicatio videtur huic loco omnino quadrare. siquidem obiici potest, tempore Apostolorum totum populum respondere solitum in diuinis officiis, nec fuisse solum pro laicis constitutum. Nam IUSTINVS sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis, disertis verbis dicit, totum populum in Ecclesia respondere consueuisse Amen, cum sacerdos terminabat orationem, vel gratiarum actionem.

Idem etiam postea longo tempore seruatum esse tam in Oriente, quam in Occidente, patet ex liturgia CHRYSOSTOMI, quæ habetur in fine operum eius, ubi apertissime distinguuntur quæ Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in diuinis officiis canebant. Item ex CYPRIANO serm. de oratione Dominica, ubi dicit, plebem respondere: *Habemus ad Dominum*: & ex HIERONYMI præfat. lib. 2. in epist. ad Galatas, qui scribit, in Ecclesiis vrbis Romæ, quasi cœleste tonitruum dari populum reboantem, Amen.

Vera igitur sententia est, Apostolum hoc loco non agere de diuinis officiis, nec de publica Scripturarum lectione, sed de canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant, ad laudandum Deum, & gratias ei agendas, & simul ad suam, & aliorum consolationem & ædificationem. Non loqui Apostolum de Scripturis, vel officiis diuinis, ex eo probatur, quod Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & diuina officia fiebant Græcè in Græcia, vt etiam hæretici admittunt: Apostolus autem hîc loquitur de oratione, & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarum, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, vt Arabica, vel Persica, vt Chrysostomus, & alij omnes exponunt, immò etiam, quam non intelligebat sæpe is, qui loquebatur, vt illa verba indicant: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est*, id est, si orem ex dono linguarum, lingua quam nō intelligam, spiritus meus orat, id est, affectus meus orat, tamen mens sine fructu est, id est, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit*, id est, nemo attendit, quia nemo intelligit. Non ergo loquitur de diuinis officiis, quæ cū Græcè fierent, à multis intelligebantur, sed loquitur de oratione, seu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porro consueuisse Christianos cantica spiritualia componere, & canere in Ecclesia tempore collationū spiritualium, certissimum est. Nam hoc docet E V S E B I V S lib. 2. hist. ca. 17. ex Philone; item D I O N Y S I V S cap. 3. diuin. nom. & cap. etiam sequenti, vbi adducit multa ex canticis Hierothei. T E R T V L I A N V S quoque in Apologet. cap. 39. describens Agapem Christianorum, id est, publicam cœnam, quæ in Ecclesia fiebat, dicit consueuisse eos qui poterant, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apostolus ipse Ephes. 5. Colos. 3. hortatur, vt in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus commoneant seipsos, quem locum Haymo intelligit de canticis, quæ ipsi componebant. Quoniam igitur ista cantica fiunt ad populi consolationem, vult Apostolus vt fiant lingua, quæ intelligatur: vt idiotæ, qui non sciunt similia componere, saltem possint ea confirmare dicendo, Amen.

At

At **O B I I C I E S**; Sicut Apostolus volebat ista cantica fieri lingua vulgari, vt populus subiiceret, Amen, ita etiam debet velle, vt diuina officia celebrarentur lingua vulgari, vt populus respondere posset, Amen. **R E S P O N D E O**, negando consequentiam, quia diuina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etsi non omnes. & hoc satis erat; non enim volebat Apostolus, vt omnes possent respondere. **P R A E T E R E A**, tunc quia Christiani erant pauci, omnes simul psallebant in Ecclesia, & respondebant in diuinis officiis: at postea crescente populo, diuisa sunt magis officia, & solis clericis relictum est, vt communes preces, & laudes in Ecclesia peragant. **D E N I Q U E** finis præcipuus illorum cantuum, erat instructio, & consolatio populi. fiebant enim in collationibus loco exhortationis, & ideo æquum erat, vt plurimis intelligerentur: & nisi lingua nota facta fuissent, vt mox sequuta fuisset interpretatio, periisset præcipuus fructus ipsorum. at diuinorum officiorum nec est finis præcipuus instructio, vel consolatio populi, sed cultus Dei: & quæ populum scire oportet, ex diuinis officiis à pastoribus explicantur.

S E C V N D A obiectio. Ex oratione non intellecta nullitas sequitur, Isai. 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat, &c.* & I. Cor. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Igitur preces omnes tam publicæ, quam priuatæ lingua vulgari fieri debent: Quæ obiectio Calvinus est, sed facilem habet solutionem: nam falsum est, ex publicâ oratione Ecclesiæ nullum fructum à populo percipi, nisi oratio à populo intelligatur: nam oratio Ecclesiæ non fit pro populo, sed Deo pro populo. itaque non est opus, vt populus intelligat, vt ei prosit, sed satis est si intelligat Deus. Quæmodum si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certè rusticus fructum inde percipere poterit, etiam si non intelligat orationem aduocati sui.

Præterea, Ecclesia orat pro fidelibus, & aliis peccatoribus, qui sæpè non solum non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari, & tamen non frustra Ecclesia orat; quanto igitur magis non frustra orat pro fidelibus presentibus, & cæcipientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Leuit. 16. Deus præcipiebat, vt dum sacerdos sanctuarium ingressus pro se & pro populo oraret, populus foris maneret, ita vt non solum

non intelligeret, sed nec audiret, nec videret sacerdotē: quod etiam factum esse tempore Zacharię legimus Luc. 1. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset: Hinc etiam ORIGENES homil. 20. in Iosue: *Si vides, inquit, aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse & utilitatem, quod solo auditu & velut precatione quadam noxiarum & virtutum, qua te obsident, & virus depellitur.* Et CHRYSOSTOMVS hom. 3 de Lazaro. *Quid, inquit, si non intelligamus, qua continentur in sacris libris? maxime quidem, etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.*

Neque solū populus ex oratione alterius fructum percipere potest, quamvis eam non intelligat, sed etiam ex ea, quam ipsemet pro se ipse ad Deum fundit. nam vt S. Augustinus docet lib. 3. doct. Christ. cap. 9. Iudæi non frustra colebant Deum figuris & cæremoniis variis, quarum significationes multi eorum minus intelligebant, quam verba Latina nostri rustici. Præterea idem AVGVSTINVS lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt, inquit, in preces, non solū ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas; & per ignorantia simplicitatem non eas & valentes discernere, & tunc eis, arbitantes quod bona sint, nec tamen quod in eis peruersum est, euacuat illa, qua in eis bona sunt, sed ab eis potius euacuatur.* Quibus verbis docet S. Augustinus etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo, qui nescit quid dicat, & putat se bene dicere. Nam vt idem Augustinus ibidem ait, plerunque precis vitium superat precantis affectus. Deus enim non tam respicit quid dicamus, quàm quid dicere cupiamus. Si ergo preces non intellectæ & malæ, non sunt infructuosæ, quando dicuntur bona fide: quanto magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiam si non intelligantur, proderunt?

Hinc ORIGENES hom. 20. in Iosue. *Etsi nos, inquit, non intelligimus, qua de ore proferimus, illa tamen & virtutes, qua nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam inuitata adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat. *Si enim creditum est, inquit, à gentibus, quod quadam carmina, quas precantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibusdam*

busdam

busdam compellatis, qua ne illi quidem qui inuocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cavernis protrahantur; quanto magis totius precantationis, & carminis validiorem & potentiolem ducendam credimus quamcunque Scriptura sancta, vel sermonum, vel nominum appellationem? Et infra: Solent medici prabere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia vtile est, &c. hoc eodem modo, inquit, credendum est etiam de Scriptura sancta, quia vtilis est, & anima prodest, etiam si sensus noster ad praesentem intelligentiam non capit. Hæc ille.

Præterea, si necessarium esset intelligere quidquid orantes vel Deum laudantes dicimus, profectò rari, aut nulli possent Psalmos Davidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in divinis officiis legere. Quotus enim quisque est, qui intelligit omnium Psalmorum, Prophetarum & Apostolorum sententias? Quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ non intelligimus? nec tamè debemus currere ab Ecclesia ad communitatiam; & non propterea frustra psallimus, modò cum devotione, & reuerentia psallamus. scimus enim quidquid illud ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. ANTONIVS dicebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus absorbetur in Deum, vt non intelligat ipse verba sua.

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labiis honorat &; Siorem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est:* Nam in priore non agitur de oratione, aut lectioe, sed de iis, qui ore profitentur pietatem, dicuntque Deum diligere, & tamen factis contrarium agunt. vt exponit Hieronymus in cap. 29. Isai & Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi in lingua orantes, non attendunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura, non repreheditur oratio, quæ non intelligitur, sed ei antepositur oratio, quæ intelligitur. Neque enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua, quam non nouit, vt cum rudes homines recitant Latine septem Psalmos, affectu quidem, & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non

eruditur. Eiusmodi verò orationem, non reprehendi vt malam, & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis: *Nam tu quidem bene gratias agis.* Et idem confirmat apertè Chrystomus hoc loco. Adde, quod, vt suprà ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustrà hæc Apostolica verba aduersus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum sine fructu maneat, tamen non manet affectus rusticorum sine fructu, nec mens plurimorum aliorum, qui Latine sciunt, & fructus mentis, qui deest idiotis, compensatur utilitatibus multis; quæ inde proueniunt, quod Scripturæ in publico conuentu, communissimo idiomate, id est, Latino, assiduè leguntur.

Obiectio TERTIA Brentij, in decretalibus cap. Quoniam in plerisque, tit. de off. iudicis ordinarij. Innocentius III. precipit, vt cum in aliqua vrbe permixti sunt homines diuersarum linguarum, Episcopus provideat viros idoneos, qui diuersis linguis diuina officia celebrent, & Sacramenta administrent diuersæ linguæ hominibus.

RESPONDEO, Innocentium tantùm loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocentij capta est Constantinopolis à Latinis; & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Græcia Latini Græcis admixti; postulatum fuit à Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Græci, & Latini conuenerant, vt permetteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autè cum Concilio respondit, non conuenire, vt sint duo Episcopi in vna Ecclesia, sed tamen debere Episcopum providere, vt sint ministri idonei, qui Græcè Græcis, & qui Latine Latinis sacra celebrarent. Estq; hoc decretum, cap. 9. Concilij, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quod igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus, patet tum ex historia iam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia obseruatum, vbi Pont. Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id obseruatum est: nam S. Thomas, qui floruit paulò post decretum factum, officium composuit Latine de festo corporis Domini, quod etiam hodie retinemus, cum tamen ipse in
com-

comment. i. Cor. 14. fateatur linguam vulgarem Italarum suo tempore non fuisse Latinam.

Obiectio *QVARTA* eiusdem Brentij. Finis diuinorum officiorum publicarumq; lectionum est populi instructio, consolatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur: *Vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et i. Cor. 14. *Volo quinque verba in sensu meo loqui, et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua.* Et ibidem: *Cum conuenit unusquisq; vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.* At ex lingua ignota, & peregrina, quæ instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

RESPONDEO, & propositionem, & assumptionem huius argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus diuinorum officiorum non est populi instructio, vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium est, ut nomine totius populi Christiani perpetuè immolare Deo sacrificium laudis, ut ipse requirit Psal. 40. & more militum curare, ac vigiliis, & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. *Isai. 62. Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Deinde, qui non imperitissimi, ij Latinè sciunt, & instruuntur, qui audiunt uina officia: ceteri autem non instruerentur, etiamsi vulgari lingua officium celebraretur. non enim in verbis, sed in sensu instructio est. Quare plebis instructioni deseruiunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ ratione officiant. Fatemur enim Scripturas sacras magis adferre fidelibus consolationem, ut Rom. 15. Apostolus docet, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum concionatoribus explicantur. Et meritò S. Paulus magis quinque verba in sensu suo ad instructionem loqui, quam decem millia verborum in lingua, quia melior est cohortatio quæ ab omnibus intelligitur, licet breuissima sit, quam quæ non intelligitur, etiamsi sit longissima. Denique per quinque vocabula, psalmum, doctrinam, apocalypsim, linguam & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ diuine quinque dona gratis data: Nam paulò antè in hoc eodem epistole Apostolus de iisdem donis ita loquitur: *Si venero ad vos*

linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?

Itaque per linguam intelligit donum linguarum; per doctrinam intelligit donum docendi, quæ ad bonos mores, vel etiam fidem pertinent; per Apocalypsim donum reuelationis. sæpe enim Deus tunc sedentibus in Ecclesia reuelabat mysteria; per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de vna lingua in aliam transferendi; quod donum etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat; per *psalmum* intelligit donum gratis datum *psallendi*, vt rectè Chrysostomus exponit, id est, donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia modestè canendi. Sensus igitur est, cum in vestris conuentibus, & collationibus possitis exercere hæc omnia dona linguarum, reuelationis, &c. videte vt nihil fiat ad ostentationem, sed omnia ad vtilitatem, & ædificationem.

Obiectio QUINTA Kemnitij. Christus prædicauit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur variis linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum, prædicauerunt vbiq; linguis eorum populorum, quibus prædicabant; igitur oportet variis linguis, iisque vernaculis Scripturas diuinas habere. Nam si non inquinatur verbum Dei, si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

RESPONDEO, hoc argumento nihil concludi: nam si bona est consequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solùm scripserunt Græcè, cum prædicauerint tam multis linguis? igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facile capiunt. at cum scribitur, nudum scribitur, nec ab omnibus capitur. Itaq; quemadmodum non licet sic argumentari; Matres dant infantibus panem dissectum in particulas, vel etiam præmansum, possent igitur dare etiam integrum, & solidum, nam est idem panis: Ita non licet argumentari, ministratur populis verbum Dei explicatum à concionatore, igitur ministrari etiam debet sine explicatione, & lingua vulgari scriptum.

SEXTA obiectio eiusdem Kemnitij. B. Hieronymus testatur se vertisse Scripturas in linguam Sclauonicam. Item, Scripturæ versæ sunt olim in linguam Chaldaicam, quæ tunc erat vulga-

Q

vulga-

vulgaris; & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc erat vulgaris, & Apostoli illa translatione vsi sunt. postmodum etiam versæ sunt in linguam Latinam, quando illa erat vulgaris: & Christus in cruce Scripturam citavit sermone Syriaco id est, vulgari. igitur nullum est piaculum eas vertere in linguas vulgares.

RESPONDEO, nos non negare, posse Scripturas veritas linguas vulgares; sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permittenda Scripturas lingua vulgari. Vtrum autem Hieronymus verterit in linguam Sclauonicam diuinas literas, non esse scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymum, vel apud illum veterem; tamen si id fecit, non ideo fecit, vt publicè geretur Scriptura Sclauonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo vti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porro, editio Chaldaica, non tam versio, quàm paraphrasis est, nec vnquam apud Catholicos magnam habet auctoritatem.

Quod verò de Græca translatione adfertur, pro nobis cit. non enim in linguam Græcam translatae sunt Scripturae quia ea lingua esset quibusdam vulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Ægypti, qui eas transferri curauit, non erat vulgaris lingua Græca. Idem dicitur Latina, translatae videlicet Scripturas in linguam Latinam, eò quòd illa esset communis in toto Occidente, tamen quibusdam paucis adhuc esset vulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi 69. quæ est Ananorum, existimet, Christum in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sententiam; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tamen probabilius est, totam Hebraicè à Christo pronunciatam, vt est in ipso Psalmo, nulla enim erat causa, cur Dominus verba Dauidis Hebraicè inciperet, ac deinde mutaret in Syriacum idioma. Quamquam B. Hieronymus in lib. de nominibus Hebraicis tractans huiusmodi locum, non dicit esse verba Syriaca, quod tamen semper memorare solet in iis, quæ Syriaca sunt: sed ponit verba Hebraica אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לְמַחַ עֲבֹתָנִי. & Latinis literis ita reddit; *eliamma az abthani*, quæ certum est, esse Hebraica.

ERASMVVS quoque cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet, Christum purè Hebraicè illa verba protulisse. Adde, quod Syriacè sic dixisset, hil, hil, lemana sebaçtani. quod autem in Græco, & Latino habemus sebaçtani, non azabtani, vt esse debuit, factum est, vt facilius pronuntiaretur: quemadmodum dicere solemus, Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assuerum, & alia huiusmodi pro Iesaiahu, Irmeiahu, Chizkiahu, Achascueros, & aliis Hebraicis durissimis vocibus.

Obiectio SEPTIMA Kemnitij. Chrysoftomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarum, igitur par est Scripturas vulgari lingua omnibus permitti. Et quamquam Kemnitius nulla Chrysoftomi loca adduxit, possumus tamen nos loca eius annotare. Homil. 9. in epist. ad Coloss. *Audite, inquit, obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, animæ pharmaca, si nihil aliud vultis, & vel nouum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Euangelia, &c.* Similia habet hom. 2. in Matth. præfat. in epist. B. Pauli; hom. 3. in 2. ad Thes. hom. 10. in Ioan. & hom. 3. de Lazaro.

RESPONDEO, verba Chrysoftomi, quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentem ipsius, & occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erant homines Theatris, spectaculis, aliisque nugis, & Scripturas diuinas nunquam legebant, neij quidem, qui capaces erant, propterea Chrysoftomus ad eam desidiã excutiendam, perpetuò hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quòd vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed vt ij saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplificationibus indigerent. Id autem ita esse ex multis eius locis demonstrari posset; sed tribus tantùm in præsentì contentus ero.

Igitur homil. 3. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali.* At si hoc propriè accipiatur, quis non videat esse falsissimum? quid enim? qui literas non didicerunt, salui esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, non propria. Hom. 15. in Gen. *Neque, inquit, in re iusta, neque iniusta iurare licet.* & hom. 17. in Matth. *Quid igitur, inquit, si aliquis*

Q 2

sura

iuramentum exigat, & necessitatem iurationis imponat tibi timor Dei omni necessitate violentior. Itaque videtur velle nullo modo esse iurandum, cum tamen certum sit, esse etiam religiosum & bonum, iurare in re iusta & necessaria. Chrysostomus eiusmodi amplificationibus in concionibus utebatur, quoniam populus ipseus miro modo addictus erat iuramentis, ut colligitur ex homil. 9. in Acta Apostolorum, aliis locis eiusdem auctoris.

Obiiciunt **VLTIMO**. Morauis concessum fuisse antea nos DC. ab Apostolica sede, ut lingua Sclauonica diuina officia celebrarent, & præterea nunc Ruthenos, Armenos, Ægyptios, Æthiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

RESPONDEO, exemplis Ruthenorum, Armenorum, similibus, non magis nos moueri, quam moueamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarum, & Calvinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, aliis linguis vulgaribus Scripturas publicè leugnt. Sunt enim etiam illi vel hæretici, vel schismatici, & scimus maiores eorum Catholicos aliter fecisse, ut supra est demonstratum.

Ad illud de Morauis respondeo, fuisse iustam causam, quod id eo tempore fieri deberet. quia nimirum (ut refert Henricus Syluius lib. de origine Boëmorum cap. 13.) totum regnum Bohemum conuertebatur, & non poterant inueniri ministri, qui Latine celebrarent, visum est summo Pontifici melius permittere, ut Sclauonicè id fieret, quam nullo modo. Tamen postquam ibi creuit eruditio, & ministri idonei inueniebantur, qui possent Latine idem præstare, melius fuit omittere usum lingue

Sclauonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, ut hoc tempore Morauici Catholicici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hæctenus.

